

Konferencja

Przegląd i weryfikacja metodyk wyznaczania silnie zmienionych i sztucznych części wód powierzchniowych wraz ze wstępnym i ostatecznym wyznaczeniem

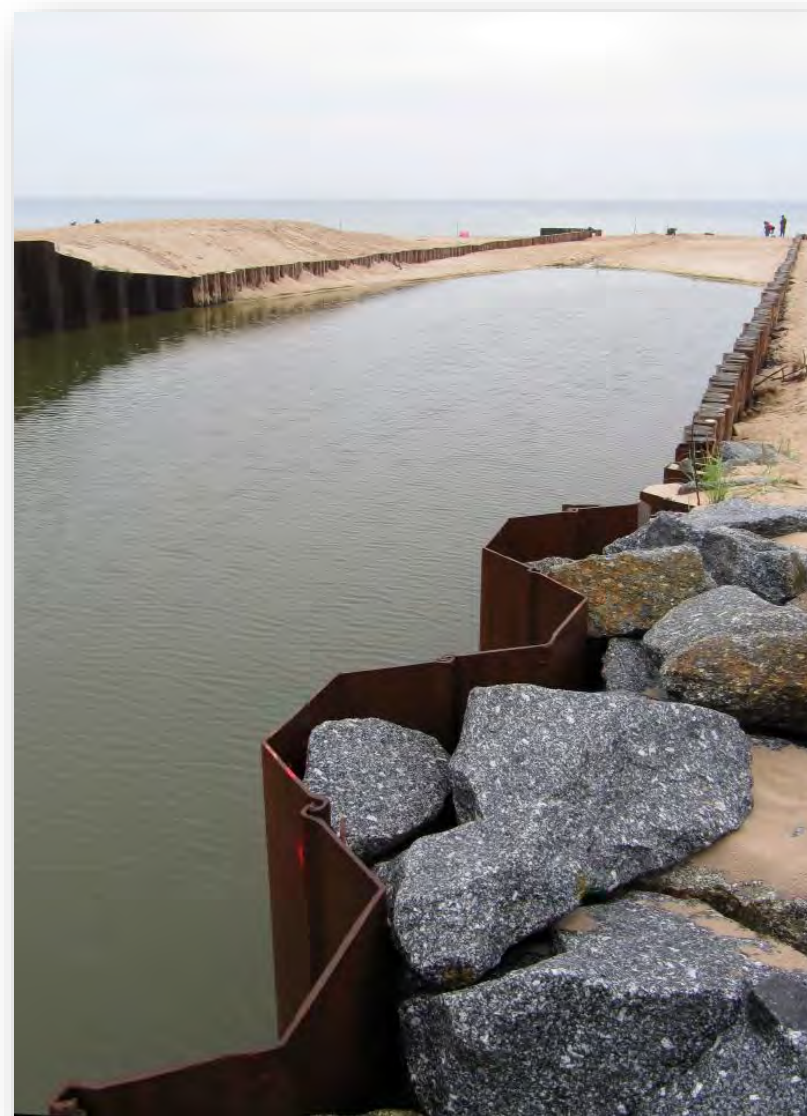
Proces wyznaczania silnie zmienionych i sztucznych części wód
w Planach Gospodarowania Wodami na obszarach dorzeczy i
ich aktualizacjach

Paweł Pawlaczyk

Warszawa, **11 września 2018 r.**

Ramowa Dyrektywa Wodna:

- „*Sztuczna część wód*” (SCW) oznacza część wód powierzchniowych powstałą na skutek działalności człowieka.
- „*Silnie zmieniona część wód*” (SZCW) oznacza część wód powierzchniowych, których charakter został znacznie zmieniony na skutek fizycznego oddziaływania człowieka,

Ramowa Dyrektywa Wodna:

Art. 4.1:

- ii) Państwa Członkowskie chronią, poprawiają i przywracają wszystkie części wód powierzchniowych, z zastrzeżeniem stosowania iii) dla sztucznych i silnie zmienionych części wód, mając na celu osiągnięcie **dobrego stanu** wód powierzchniowych...
- iii) Państwa Członkowskie chronią i poprawiają wszystkie sztuczne i silnie zmienione części wód w celu osiągnięcia **dobrego potencjału ekologicznego i dobrego stanu chemicznego** wód powierzchniowych...

Ramowa Dyrektywa Wodna:

Państwa Członkowskie mogą wyznaczyć część wód powierzchniowych jako sztucznie lub silnie zmienioną, gdy:

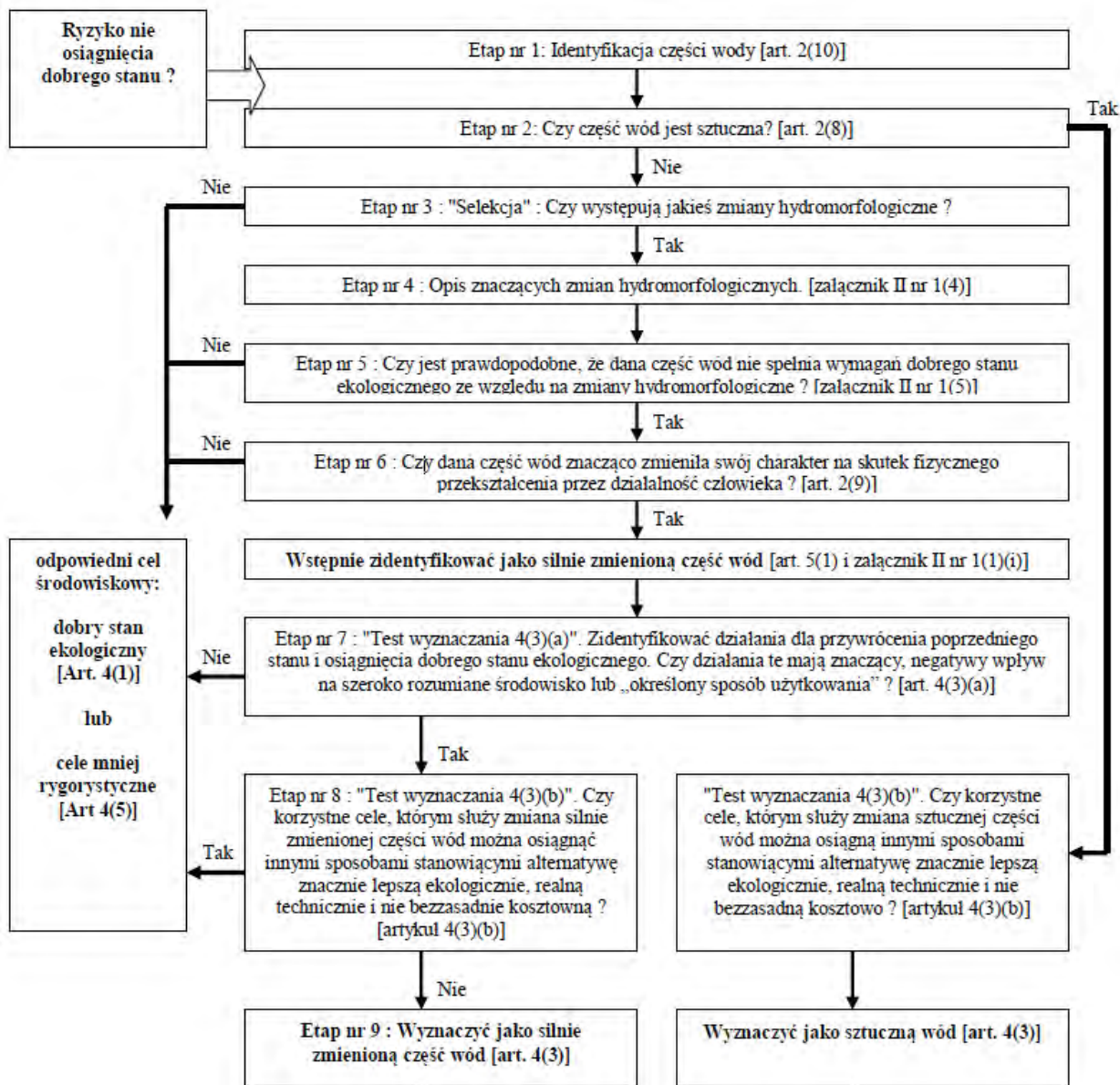
- a) zmiany charakterystyk hydromorfologicznych tej części wód, **które byłyby konieczne dla osiągnięcia dobrego stanu ekologicznego, mogłyby wyrzucić znaczący niekorzystny wpływ na:** środowisko w szerszym znaczeniu; żeglugę, włączając urządzenia portowe, lub rekreację; działalność, do której celów woda jest magazynowana, takie jak zaopatrzenie w wodę do spożycia, wytwarzanie prądu lub nawadnianie; regulację wód, zapobieganie powodzi, odwadnianie ziemi; lub inną jednakowo ważną działalność człowieka związaną ze zrównoważonym rozwojem;
- b) korzystne cele, do których się dąży za pomocą charakterystyki sztucznej lub silnie zmienionej części wód, **nie mogą** ze względu na możliwości techniczne lub nieproporcjonalne koszty, **być racjonalnie osiągnięte za pomocą innych środków**, które stanowią opcję znacznie korzystniejszą środowiskowo.

Warunki dla wyznaczenia silnie zmienionych części wód

Aby wyznaczyć JCWP jako silnie zmienioną:

- Musi być rzeczywiście „silnie zmieniona” hydromorfologiczne, w takim stopniu, że **nie jest możliwe** osiągnięcie dobrego stanu ekologicznego;
- Konieczna jest diagnoza, **po co** jest tak zmieniona;
- Konieczny dowód, że **nie można** jej zrenaturalizować do poziomu umożliwiającego dobry stan ekologiczny, bez zniweczenia celu, któremu służą przekształcenia;
- ... i dowód, że tego celu **nie można** osiągnąć na inny, korzystniejszy środowiskowo sposób.

Przewodnik do wyznaczania SZCW i SCW (CIS 2003)

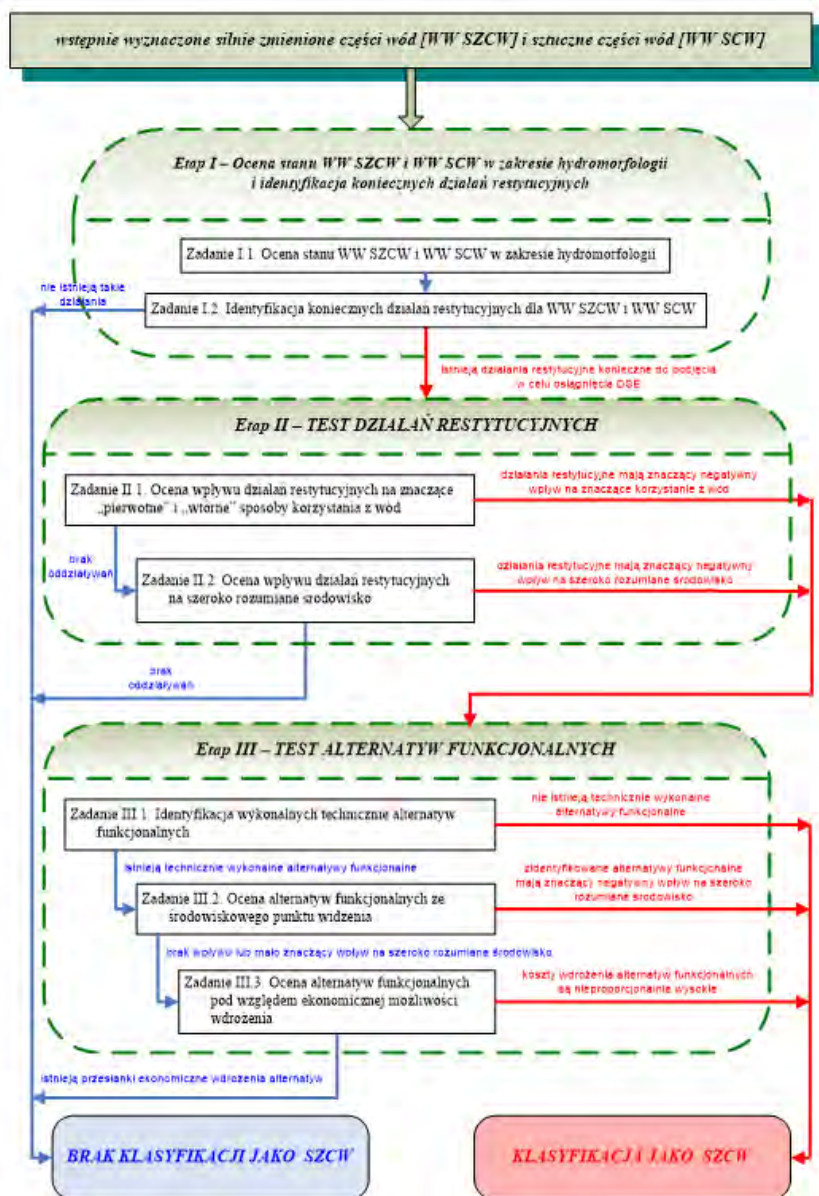
Common Implementation Strategy for the Water Framework Directive (2000/60/EC)

Guidance document n.º 4

Identification and Designation of Heavily Modified and Artificial Water Bodies

Procedura wyznaczania SZCW i SCW

Wstępne wyznaczenie = stwierdzenie rzeczywistych znaczących zmian hydromorfologicznych

Ostateczne wyznaczenie = weryfikacja warunków, pod którymi można wyznaczyć SZCW:

- test działań restytucyjnych
- tekst alternatyw funkcjonalnych

Wstępne wyznaczenie

Jak stwierdzić istnienie zmian hydromorfologicznych i jak stwierdzić, że są znaczące? Jak to zrobić przy ograniczonej dostępności danych?

Stan ilościowy

wskaźniki „i”

Zmiany morfologiczne

wskaźniki „m”

Stan ilościowy (SCW)

Lp.	Opis wskaźnika	Formuła wskaźnika	Wartość progowa
1.	Sumaryczna pojemność czynna zbiorników retencyjnych odniesiona do średniego rocznego odpływu z wielolecia (1960-1980) w przekroju zamykającym zlewnię części wód.	$i_1 = \Sigma (V_c - V_m) / V_{SSQ}$ mln m ³ / (mln m ³ / rok)	0,03 (3%)
2.	Łączna suma poborów bezzwrotnych wód powierzchniowych odniesiona do przepływu średniego niskiego z wielolecia „pseudonaturalnego” (1960-1980) w przekroju zamykającym zlewnię części wód.	$i_2 = \Sigma P_{pow} / SNQ_p$ (m ³ /s) / (m ³ /s)	* rzeki górskie: 0.15 (15%) * rzeki wyżynne i przejściowe: 0,2 (20 %) * rzeki nizinne: 0,25 (25 %)
3.	Wskaźnik zaburzenia reżimu hydrologicznego, wynikającego z istotnych zmian w zagospodarowaniu zlewni części wód, wyrażony bezwzględną wartością dopełnienia do 1 stosunku przepływu SSQ z ostatniego wielolecia (1981-2000) i przepływu SSQ z wielolecia „pseudonaturalnego” (1960-1980).	$i_3' = 1 - (SSQ / SSQ_p)$ $i_3 = 1 - (SSQ / SSQ_p) $ (-)	+ - 0,25 (25%) 0,25 (25%)
4.	Wskaźnik zachowania kryterium przepływu nienaruszalnego	$i_4 = Q_n / NTQ$ (m ³ /s) / (m ³ /s)	1,0 (100 %)

Zmiany morfologiczne (JCWP)

Lp.	Opis wskaźnika	Formuła wskaźnika	Wartość progowa
1.	łączna długość obwałowań cieków istotnych odniesiona do podwójnej sumy długości cieków istotnych.	$m_1 = \frac{\sum L_{\text{obwałowań}}}{\sum L_{\text{brzegów}}} \text{ (km/km)}$	0,60 (60%)
2.	Suma wysokości spadów budowli piętrzących zlokalizowanych na ciekach istotnych odniesiona do sumy spadów cieków istotnych.	$m_2 = \frac{\sum H_{\text{budowli}}}{\sum (H_{\text{pocz}} - H_{\text{kon}})} \text{ (m/m)}$	0,15 (15%)
3.	łączna długość części cieków odciętych przez budowle poprzeczne o spadzie $h > 0,7$ m (dla rzek górskich i wyżynnych) lub $h > 0,4$ m (dla rzek nizinnych) - odniesiona do sumy długości wszystkich cieków istotnych.	$m_3 = \frac{\sum L_{\text{odciętych odcinków}}}{\sum L_{\text{rzek}}} \text{ (km/km)}$	0,30 (30%)
4.	łączna długość odcinków rzek, na których prowadzone były prace regulacyjne (zabudowa podłużna) odniesiona do sumarycznej długości cieków istotnych.	$m_4 = \frac{\sum L_{\text{regulacji}}}{\sum L_{\text{rzek}}} \text{ (km/km)}$	0,50 (50%)

Problemy na etapie wstępnego wyznaczania

- Dane o przepływach nieistniejące dla JCW, tylko w skali tzw. Scalonych Części Wód – **jak użyć?**
- Przyjęcie wielolecia 1960-1980 za „quasinaturalne”;
- Czy te przekształcenia / wartości progowe rzeczywiście dobrze wyróżniają sytuacje uniemożliwiające osiągnięcie dobrego stanu ekologicznego?
np. czy rzeka obwałowana / uregulowana nie może być w dobrym stanie?

Ostateczne wyznaczenie

Tekst alternatyw
funkcjonalnych

Tekst działań
restytucyjnych

Test działań restytucyjnych

Analiza wielokryterialna 31 kryteriów, suma punktów

I grupa – korzyści społeczno - gospodarcze

- realizacja zobowiązań wynikających z prawodawstwa UE i krajowego
- realizacja zobowiązań wynikających z umów międzynarodowych
- **korzyści społeczne**
 - ilość osób korzystających bezpośrednio
 - ilość osób korzystających pośrednio
- **korzyści gospodarcze**
 - korzyści bezpośrednio
 - korzyści pośrednio

II grupa – wpływ warunki społeczno-gospodarcze

- poczucie bezpieczeństwa społecznego
- aspekty społeczno - kulturowe
- funkcjonowanie gospodarki lokalnej
- funkcjonowanie gospodarki regionalnej i krajowej

Ocena kryteriów w skali punktowej od -3 do +3:

- wariantu bez podejmowania działań,
- wariantu podejmowania działań pośrednich,
- wariantu likwidacji.

III grupa – wpływ na formy ochrony przyrody i funkcjonowanie ekosystemów

- parki i rezerваты, NATURA 2000, rzadkie i unikalne gatunki i ekosystemy
- modyfikacja siedlisk
- korytarze i bariery

IV grupa – wpływ na cechy fizyko-chemiczne środowiska

- modyfikacja charakteru przepływu powierzchniowych
- zmiany warunków fizyko-chemicznych (tlen, temp., zasolenie)
- wpływ na ilość i jakość wód podziemnych
- erozja koryta
- jakość powietrza (gazy, pyły)
- powodzie
- susze
- erozja i stabilność gruntów

V grupa – wpływ na pozostałe czynniki szeroko rozumianego środowiska

- walory krajobrazowe
- obiekty oraz miejsca archeologiczne i historyczne
- tereny mieszkalne
- tereny przemysłowe i usługowe
- użytki rolne
- użytki leśne
- szlaki komunikacyjne
- łowiectwo, wędkarstwo
- żeglarstwo, pływanie
- wypoczynek

Test działań restytucyjnych - zarzuty do testu

- Nie w każdej RZGW wykonano tak samo;
- Brak określenia i badania wariantu „minimalnego niezbędnego do osiągnięcia dobrego stanu ekologicznego”;
- Za dużo kryteriów;
- Zdublowane kryteria, zwłaszcza „społeczno-gospodarcze” – te same skutki kilkakrotnie punktowane;
- Niekiedy niezrozumiałe oceny, np. oceny + za „ilość osób korzystających...”, „korzyści gospodarcze” z piętrzeń aktualnie do niczego gospodarczo nie wykorzystywanych;
- Enigmatyczne „poczucie bezpieczeństwa społecznego” (?);
- Nadmierna punktacja elektrowni wodnych w aspekcie „spełniania zobowiązań UE”;
- Przeskalowanie negatywów udroźnienia przeszkód poprzecznych (budowy przepławek);
- Wyolbrzymianie znaczenia drobnych piętrzeń i innych przekształceń dla „ochrony przed powodzią”, nawet dla urządzeń nie kontrolujących przepływu.

Test działań restytucyjnych - problemy

- W niektórych RZGW brak testu wielokryterialnego, a tylko eksperckie uzasadnienia opisowe;
- Częste odrzucanie alternatyw renaturyzacyjnych za „dysproporcjonalny koszt”, bez analizy korzyści ekonomicznych z renaturyzacji (w tym usług ekosystemów);
- Generalne niedocenienie możliwości takiej regulacji / ukształtowania koryta, która jednak umożliwi osiągnięcie dobrego stanu ekologicznego.

Test alternatyw funkcjonalnych

Kryteria progowe zidentyfikowanych alternatyw funkcjonalnych

Realizacja zobowiązań z prawa UE lub krajowego

Jest wymagana prawem	A
Jest elementem realizacji Dyrektyw UE	B
Nie jest wymagana prawem	C
Zabronione	D

Realizacja zobowiązań z umów międzynarodowych

Jest wymagana	A
Jest elementem realizacji	B
Nie jest wymagana	C

gdy identyfikowano dla stanu
obecnego,
skutkowało a'priori
odrzuconiem alternatyw
funkcjonalnych

Test alternatyw funkcjonalnych

Kryteria punktowe dla zdefiniowanych alternatyw:

Możliwość technicznej realizacji

Bardzo łatwa do wykonania	1
Łatwa do wykonania	2
Trudna do wykonania	3
Bardzo trudna do wykonania	4

Wpływ na środowisko przyrodnicze

Niewspółmiernie korzystniejsza dla środowiska	1
Wyraźnie korzystana dla środowiska	2
Równoważna z obecnym oddziaływaniem	3
Negatywnie oddziałująca	4
Bardzo negatywnie oddziałująca	5

Wpływ na korzyści społeczno-gospodarcze

Niewspółmiernie korzystniejsza	1
Wyraźnie korzystniejsza	2
Korzystniejsza	3
Zadawalająca	4
Nie korzystna	5

Koszty realizacji i funkcjonowania

Bardzo tania	1
Tania	2
Droga	3
Bardzo droga	4
Niewspółmiernie droga	5

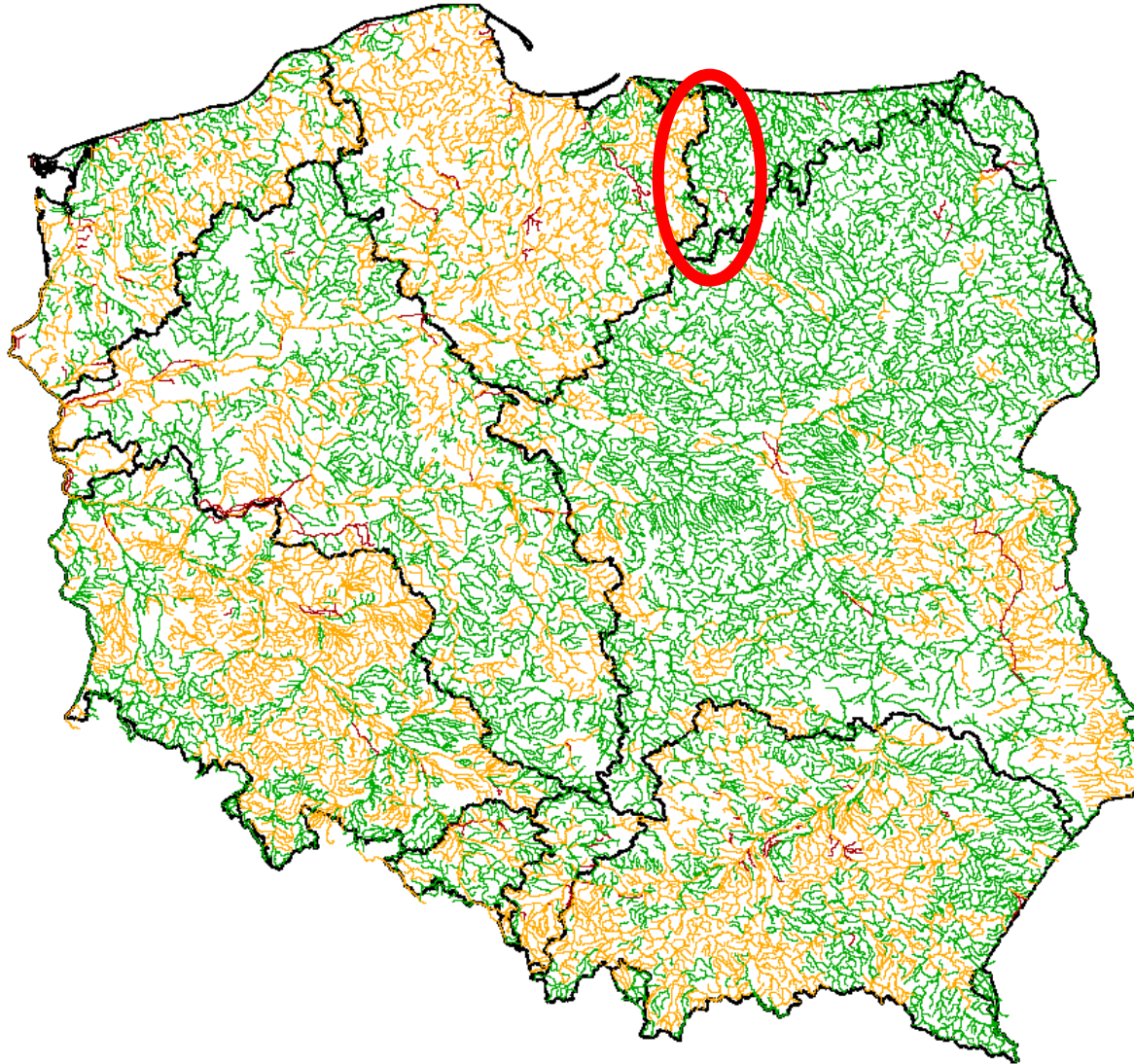
Test alternatyw funkcjonalnych – problemy i zarzuty do testu

- Niepełne docenienie zobowiązań wynikających z prawa UE i umów międzynarodowych (np. HELCOM, Ramsar);
- Nietrafne oceny alternatywy „rolnictwa zalewowego / bagiennego”;
- Zbyt ograniczone alternatywy rozważane dla produkcji energii;
- Brak prób analizy ekonomicznej uzasadniającej „dysproporcjonalne koszty” (*dysproporcjonalne to nie to samo co drogie*).

Wyznaczanie w poszczególnych RZGW

Nierównomierności podejścia RZGW, czy realne różnice regionów wodnych?

1 (PGW) a 2 (aPGW) cykl planistyczny

- Ta sama metodyka; Weryfikacja wyznaczenia SCW/SZCW
- Zakres i efekty weryfikacji rozmaite w różnych RZGW;
- Często: Weryfikacja obliczenia i1-i4, m1-m4 (wstępne wyznaczenie) z nowszych / lepszych danych;
- Rzadko: Istotne weryfikacje testu działań restytucyjnych / alternatyw funkcjonalnych;
- W skali kraju stosunkowo niewielkie zmiany wyznaczenia

Na 2 cykl planistyczny (aPGW):

Rzeki	Wstępnie wyznaczenie	Ostatecznie wyznaczenie
Sztuczne	123	123
Silnie Zmienione	1157	1055
„Naturalne”	3306	3408

Ale równocześnie:

W rozporządzeniu „kryteria dobrego potencjału ekologicznego” = Kryteria dobrego stanu

Wyznaczanie dla innych typów JCWP

Jeziora:

- Na 1 cykl „wyznaczenie eksperckie” (wykorzyst. tylko wskaźnik m_1 , korygowany odległością wału od brzegu).
- Na 2 cykl bardziej zaawansowana metoda wskaźnikowa. Wstępne wyznaczenie:
 - ✓ A_a retencja $A_a = | [(SSW_{81-10}/SSW_{61-80} * k_p) * 100 \%] - 100\% |$;
 - ✓ A_b zaburz. przepływu nienaruszalnego na wyplywie $A_b = | (Q_{nn81-10}/Q_{nn61-80} * k_p) - 1 |$;
 - ✓ A_c zaburz. reżimu hydro $A_c = | (SSQ_{81-10}/SSQ_{61-80} * k_p) - 1 |$;
 - ✓ B_a przekształcenia strefy brzegowej $B_a = [(I_1 * x_1 + I_2 * x_2 + I_3 * x_3)/I] * 100\%$;
 - ✓ Uzupełniająca **C**: odcięcie od wód podziemnych, pobory bezzwrotne, obwałowanie brzegu, piętrzenie, sztuczne zmiany morfologiczne;
 - ✓ Wskaźniki pomocnicze: znane presje;
 - ✓ Algorytmiczno-ekspercka interpretacja wskaźników;
 - ✓ Testy działań restytucyjnych, alternatyw funkcjonalnych: tylko jako element oceny eksperckiej.

Wyznaczanie dla innych typów JCWP

Ostateczne wyznaczenie w przypadku jezior = weryfikacja ekspercka.
Nieco inne rozumienie kroków niż w metodzie CIS

Na 2 cykl planistyczny (aPGW):

Jeziora	Wstępnie wyznaczanie	Ostatecznie wyznaczanie
Silnie Zmienione	75	123
„Naturalne”	969	921

Wyznaczanie dla innych typów JCWP

Przybrzeżne / przejściowe:

- Na 1 cykl: ocena ekspercka.
- Na 2 cykl:
 - ✓ Identyfikacja aktualnych zmian morfologicznych;
 - ✓ Tabele znaczenia zmian morfologicznych różnego rodzaju;
 - ✓ Wyliczenie:

$$WskWp = \sum_{i=1}^n \left(\frac{WskZn \times Zm}{DL \text{ lub } DP} \right) \times 100,$$

- ✓ Ekspercka ocena „działań restytucyjnych” / „alternatyw funkcjonalnych”.

Wyznaczanie dla innych typów JCWP

Na 2 cykl planistyczny (aPGW):

Przejściowe	Wstępnie wyznaczanie	Ostatecznie wyznaczanie
Silnie Zmienione	5	5
„Naturalne”	4	4

Przybrzeżne	Wstępnie wyznaczanie	Ostatecznie wyznaczanie
Silnie Zmienione	1	1
„Naturalne”	9	9

- Wyznaczenie SZCW i SCW **w ogólnym zarysie** było zgodne z wymogami RDW i schematem CIS, albo stopniowo zbliżało się do tej zgodności;
- Szczegóły były silnie determinowane niedostatkami odpowiednich danych co wymuszało niekiedy poważne uproszczenia;
- W przypadku rzecznych JCWP, mimo teoretycznie jednolitej metodyki, miały miejsce pewne niespójności między RZGW;
- Słabe „sita” testów działań restytucyjnych i alternatyw funkcjonalnych spowodowały niewielki zwrot do „naturalnych” części wód w wyniku testów. Stąd zarzuty ustawienia metodyki testów na utrzymanie stanu istniejącego.

Dziękuję za uwagę